

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีชุมชนกับการพัฒนาสู่ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนวรรณกรรมด้านแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. กระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน
2. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์
4. แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
5. แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม
6. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
7. แนวคิดด้านมานุษยวิทยา
8. เอกสารและงานวิจัย

2.1 กระบวนการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

ชุมชนเข้มแข็งหรือสังคมเข้มแข็งเป็นวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทย หมายความว่าสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ทั้ง 3 ส่วนของสังคมนี้ต้องมีคุณภาพเป็นทิศทางหนึ่งของการพัฒนาประเทศไทย ชุมชนเข้มแข็งจะประกอบไปด้วย การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning organization) เป็นชุมชนที่รู้จักการจัดการกับตนเอง (Community Management) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spiritually) และเป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful)¹ ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไว้ดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้ของแต่ละคนจะเกิดขึ้นในกระบวนการที่ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหา และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างกันในชุมชนด้วยกัน และแม้ว่าสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชนอาจจะไม่ตระหนัก แต่แท้ที่จริงแล้ว กระบวนการกลุ่มนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของคนในกลุ่มที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน บางคนอาจรู้มากกว่าคนอื่นในบางเรื่อง แต่ก็มีหลายเรื่องที่เขาอาจเรียนรู้ได้จากคนอื่นเช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ยังทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ทำให้สามารถหาทางออกที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายได้ เนื่องจากคนที่มาเรียนรู้ร่วมกันเป็นคนในชุมชน เขาย่อมเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดเกี่ยวกับปัญหาของตนเอง และชุมชน ได้มีประสบการณ์ของการทดลองทางเลือกการแก้ปัญหาต่าง ๆ มาแล้วในชีวิตจริง การพูดคุยถกเถียงของคนในชุมชน จึงเป็นการนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกันเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

¹ ทัศนีย์ ลักษณ์ภิกขินชัย. การสังคมสงเคราะห์ชุมชน : มรรควิธีสู่ชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2545). น 64

2) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องความพยายามที่จะหาทางแก้ปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข เมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่กรณีว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังของกลุ่มหรือไม่ เมื่อได้ทดลองทำตามแนวทางที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหา อุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็นำกลับมาทบทวน วิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาทางแก้ต่อไปอีก กระบวนการคิด ทำ ทบทวน วิเคราะห์ จึงหมุนวนไปและส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม/ชุมชน ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกกระบวนการนี้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning through action)

3) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง (Problem oriented) และเป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงยกระดับความคิด สติปัญญาของคนในชุมชน แต่ยังหมายถึงการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตอันเป็นผลที่คนในชุมชนสามารถเห็นเป็นรูปธรรมได้ เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริงยังมีความหมายในอีกนัยหนึ่ง คือการเรียนรู้เช่นนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียนรู้อยู่แล้ว การทำความเข้าใจในสิ่ง/สถานการณ์ที่ผู้เรียนรู้จักอยู่แล้ว ย่อมง่ายและเอื้อต่อการพัฒนาความคิดของผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการที่ผู้เรียนเรียนจากเรื่องที่ไกลตัวหรือไม่รู้จัก

4) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายนี้ คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิด และ/หรือทรัพยากรระหว่างกันและกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกันมีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอแต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุดร่วมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย มักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายกัน มีความสนใจที่ทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน โดยนัยนี้เครือข่ายในแต่ละชุมชน ก็คือ กลุ่มคนที่เข้าร่วมกันเรียนรู้และร่วมกันทำงานโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันนั่นเอง แต่ในระดับที่สูงกว่าชุมชนขึ้นมา คำว่า เครือข่ายมักจะถูกใช้โดยนัยว่าหมายถึง องค์กรชุมชนในหลายๆ แห่ง ที่มีวัตถุประสงค์หรือกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกัน หรือเชื่อมโยงถึงกัน อาทิ เครือข่ายลุ่มน้ำในภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลื้อย เครือข่ายออมทรัพย์ เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้น องค์กรชุมชนที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายเหล่านี้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และติดต่อสื่อสารถึงกันเป็นระยะ ๆ

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จึงมิใช่การเรียนรู้ของปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันหลาย ๆ คนที่มาทำกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะเป็นกระบวนการกลุ่ม มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การนำเอาประสบการณ์จริงมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อแก้ปัญหาและการปฏิบัติร่วมกัน จนเกิดการ

เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีความสนใจร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันทำงาน เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้²แนวการวิเคราะห์เงื่อนไข ปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน ไว้ดังนี้

1) โครงสร้างทางสังคมแนวราบ หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนเท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกันนัก ซึ่งปัจจัยดังกล่าวโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นสำคัญ

2) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสมและการกระจายส่วนเกิน เงื่อนไขสำคัญคือ ชุมชนมีสิทธิอำนาจการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรของตนเอง

3) ค่านิยมจากศาสนธรรม หรืออุดมการณ์การใช้ชีวิตซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าสังคมชนบทไม่ว่าจะนับถือผี พุทธ หรือศาสนาอื่นล้วนเน้นความสมณะและการเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ

4) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม เงื่อนไขสำคัญคือ ชุมชนสามารถกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้ เป็นการศึกษาที่ไม่แยกออกไปจากชีวิตทางสังคมของชุมชน

5) กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดได้หลายเงื่อนไข เช่น จากประเพณีปฏิบัติตามศีลธรรมของชุมชน หรือการเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน

6) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้นเป็นรูปธรรมได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ซึ่งสมาชิกครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีเกณฑ์แบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ซึ่งชุมชนมีความแน่นแฟ้นจะสามารถมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี

7) กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา หรือกระบวนการถ่ายทอดอันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้อย่างรวดเร็ว³

อาจกล่าวได้ว่าทุกเงื่อนไขล้วนเกี่ยวโยงกับโครงสร้างอำนาจของรัฐและพลังของระบบตลาดที่สัมพันธ์กับชุมชนอย่างแยกไม่ออก ซึ่งเท่ากับว่าความเข้มแข็งของชุมชนต้องเป็นการปฏิบัติการทั้งในระดับพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางนโยบายจากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้องเป็นการปฏิบัติทั้งในระดับพื้นที่และการเคลื่อนไหวทางนโยบายจากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติได้กำหนดกรอบองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า จะต้องประกอบด้วยบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่ก็ตาม มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักษาเอื้ออาทรต่อกัน และ มีความรักท้องถิ่น รักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการบริหารกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี มีการเสริมสร้างผู้นำ การเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

² สีสารณ นาคทรพรพ .ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท:ประสบการณ์จากนักพัฒนา. (กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. 2538).น 25

³ อุทัย ดุลเกษม. ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2540)

ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายในหลายมิติ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน

2.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

หลักการของวัฒนธรรมชุมชน มีดังนี้

1) ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของชุมชน คือให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและชุมชน ที่มีความผสมกลมกลืนคุณค่าของธรรมชาติ การเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ และคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา

2) ชุมชนมีสถานะเป็นสถาบันหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีโครงสร้าง กลไกภายในเป็นระบบของตนเอง เป็นรูปแบบสังคมที่มีอายุยืนนานไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร หมู่บ้านหรือความเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลานาน แสดงถึงความเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เป็นอิสระ มีแบบแผนการผลิต ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบสุขภาพ ระบบความรู้ ระบบการเรียนรู้ ระบบการปกครอง และระบบยุติธรรมของตนเอง

3) ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งของตัวเอง มีครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีเป้าหมายของตัวเองคือมุ่งให้ครอบครัวพอเพียงที่จะดำรงชีพได้และชุมชนอยู่รอดและผลิตซ้ำตัวเองได้ ผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง แม้ผลิตเพื่อขายแต่เพื่อเลี้ยงครอบครัวไม่ใช่เพื่อความร่ำรวย โดยใช้แรงงานสมาชิกครอบครัว มีน้ำใจ และความเอื้ออาทร จัดสรรและแบ่งปันผลผลิตอย่างยุติธรรม

4) ทางด้านสังคมการเมือง ชุมชนมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติมีการปกครองและจัดการความสงบเรียบร้อยภายในโดยระบบอาวุโส มีผู้นำที่มีบารมีได้รับการเคารพยกย่องในชุมชนมีความผูกพันกลมเกลียว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลและประนีประนอม เมื่อเกิดความแตกแยกขัดแย้งก็มีกลไกภายในในการตัดสิน คือ ระบบว่า ความโดยผู้อาวุโสและเครือญาติ

5) ชุมชนกับสังคมภายนอก ชุมชนไม่ได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยว มีการเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นในท้องถิ่นเดียวกันในลักษณะ เครือข่าย และมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุนมาช้านานชุมชนมีการจัดการที่ดีพอ และควรเป็นไปในทิศทางความเจริญงอกงาม

6) ทางเลือกการพัฒนา แม้ฐานเศรษฐกิจของชุมชนและทรัพยากรถูกทำลายเสียหายบ้าง แต่จิตสำนึก หรือ พลังทางวัฒนธรรมยังคงสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ โดยเริ่มจากฐานวัฒนธรรมของตนเอง เน้นกระบวนการกลุ่ม การผลิตเพื่อให้ทุกคนมีกินมีใช้ ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลและรักษา และยกระดับวัฒนธรรมชุมชนสู่ระดับชาติ⁴

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่างๆ ที่ตนได้กระทำ สร้างสม ถ้ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่

⁴ บำรุง บุญปัญญา.3 ทศวรรษแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด. 2549).น 20-25

คนอีกรุ่นหนึ่งที่จะได้ในรูปของความรู้ การปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของที่เกิดจากการคิดประดิษฐ์ และการกระทำของมนุษย์ที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ โดยได้จำแนกวิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 3 แบบใหญ่ คือ

1) การนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านรูปแบบและเนื้อหามาใช้ในงานพัฒนาโดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ผลสำเร็จของงานพัฒนา

2) การถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนา

3) แนวทางการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเป็นยาดำในเนื้องานทุกอย่าง โดยเฉพาะส่วนของคุณค่าวัฒนธรรมการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ควรจะหมายถึงการเคารพ และเชื่อมั่นในศักยภาพ พลังสร้างสรรค์ของชุมชน อันมีคุณค่าที่ตีงามเป็นพื้นฐานและในการศึกษาถึงแนววัฒนธรรมชุมชน ในงานพัฒนาควรพิจารณาในเนื้อหาและรูปแบบ 2 ประเภท คือ

1) ทักษะแบบการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องมือ โดยมองว่างานพัฒนาจะสามารถนำเอาวัฒนธรรมมาใช้ในลักษณะโครงการพัฒนา โดยเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานที่ตอบสนองกับผลประโยชน์และความต้องการของประชาชน และการทำงานพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ระบบคิด โลกทัศน์ ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมของประชาชน

2) ทักษะแบบโครงสร้าง ต้องมีความผูกพันอยู่กับโครงสร้างของสังคม วัฒนธรรม การผลิต กระบวนการผลิต และผลิตซ้ำ โดยการผลิตวัฒนธรรมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทต่างๆ ของสังคม⁵

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นกำหนดขึ้น มิใช่สิ่งที่ทำตามสัญชาตญาณ อาจเป็นการประดิษฐ์วัตถุประสงค์ของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรม หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงานวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ในสังคมเดียวกันทำความตกลงกันว่า จะยึดระบบไหนดี พฤติกรรมใดบ้างที่จะถือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติและมีความหมายอย่างไร แนวความคิดใดจึงเหมาะสม ข้อตกลงเหล่านี้คือการกำหนดความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม เพื่อว่าสมาชิกของสังคมจะได้เข้าใจตรงกันและยึดระบบเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งเราอาจเรียก ระบบที่สมาชิกในสังคมได้ตกลงกันแล้วว่า ระบบสัญลักษณ์ ดังนั้นวัฒนธรรมก็คือระบบสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นแล้วจึงสอนให้รุ่นหลังๆ ได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงต้องมีการเรียนรู้และมีการถ่ายทอดเมื่อมนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม มนุษย์ก็เรียกว่าอะไร คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม และส่วนใหญ่จะรู้ว่า อะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดมากวัฒนธรรมในสังคมอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1) วัฒนธรรมในลักษณะที่ไม่ใช่สัญลักษณ์

2) จับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระบบความเชื่อ โลกทัศน์ กิริยา มารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ เป็นต้นว่า อาคาร บ้านเรือน วัด และศิลปกรรม ประติมากรรมต่างๆ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้เป็นประจำทุกวัน⁶

⁵ กาญจนา แก้วเทพ.การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.(กรุงเทพฯ : สภาคทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา จัดพิมพ์.2538).น 80

⁶อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ การวิเคราะห์สังคมไทยในแนวมนุษยวิทยา.(กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534).น 1

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หลักฐานที่นำมาศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อการร้อยเรียงวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของผู้คนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ร่องรอยของสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ รวมทั้งร่องรอยของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตและเหลือตกค้างมาถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องนำทางในการศึกษา สืบค้น แสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตของมนุษย์ได้ในระดับหนึ่ง

ประวัติศาสตร์บางประการอาจได้จากหลักฐานโดยตรง บรรดาเอกสารต่างๆ จะให้ข้อมูลพื้นฐานของเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ วันเวลา ข้อมูลที่ปรากฏในหลักฐานอาจไม่ได้บอกถึงเรื่องราวความเป็นไปอย่างแจ่มชัด แต่เป็นแนวทางที่นำไปวิเคราะห์ ตีความ สร้างจินตนาการและหาความสัมพันธ์ของเรื่องราวเพื่อให้อธิบายได้ใกล้เคียงกับอดีตมากที่สุด

ลักษณะอื่นๆ เกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” คือ เป็นการเล่าถึงเหตุการณ์ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ผู้สัมภาษณ์ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์หรือประสบมากับตัวเอง การเก็บข้อมูลประเภทนี้มักจะเป็นงานที่ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน (Original work) กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่ยังไม่เคยให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับนักวิชาการคนใดคนหนึ่งมาก่อน ซึ่งจะเป็นข้อมูลใหม่หรือเป็นบันทึกรายงานการให้สัมภาษณ์ครั้งแรกจากผู้ให้สัมภาษณ์ ปัจจุบันเนื่องจากมีนักวิชาการได้ทำการสัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ มาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า จึงสามารถทำได้โดยการศึกษาข้อมูลที่ได้มาจากการอ่านและการวิเคราะห์ข้อความในการสัมภาษณ์ที่ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร (Transcribed interview) หรือฟังจากเทปบันทึกเสียงซึ่งได้มีคนทำการสัมภาษณ์เอาไว้ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน การศึกษาจากคำบอกเล่าเป็นที่นิยมมากที่สุด ทั้งนี้เพราะสังคมให้ความสำคัญและสนใจเรื่องราวของท้องถิ่นในช่วงการเปลี่ยนแปลงที่ร่วมสมัยมากขึ้น หลักฐานจากคำบอกเล่าจึงมีบทบาทสำคัญและดูเหมือนว่าจะสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด หลักฐานจากการบอกเล่านี้สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ ประเพณีจากการบอกเล่า (Oral tradition) และการสัมภาษณ์

ประเพณีจากการบอกเล่า (Oral tradition) คือการบอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องราวเหตุการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานานแล้ว โดยการถ่ายทอดในลักษณะคำพูด คำร้อง สืบต่อมาหลายชั่วอายุคน เป็นข้อมูลที่ไม่ได้เห็นมาด้วยตนเอง แต่ได้จากการเล่าต่อๆ กันมาจนในที่สุดก็อาจจะมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรโดยผู้ที่เข้าไปศึกษาก็ได้ ตัวอย่างจากประเพณีการบอกเล่าได้แก่ นิยายปรัมปรา ปรีศนา บทสวดและคำพังเพย เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากประเพณีการบอกเล่าจึงมีหลากหลายซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สภาพสังคมและความเชื่อทางคติชน

ลักษณะที่แท้จริงของประเพณีการบอกเล่าก็คือ การถ่ายทอดถ้อยคำจากปากต่อๆ กันมาถึงจุดสุดท้ายปลายทาง ตรงที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เรื่องราวต่างๆ ที่ถ่ายทอดกันมาอาจใช้เวลาหลายชั่วอายุคนนับเป็นร้อยๆ ปีก็ได้ สำหรับเรื่องราวหรือเนื้อหาที่

⁷ วิธนา เอี่ยมประไพ. หลักฐานทางประวัติศาสตร์. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. วิทยาลัยครุ นครปฐม, (2522).น 34

ถ่ายทอดกันมาโดยเฉพาะในสังคมที่สมาชิกส่วนใหญ่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ก็มักจะเป็นเรื่องราวทางด้านความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม นิทาน เพลงและการละเล่นต่างๆ เป็นต้น⁸

ส่วนหลักฐานที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น หมายถึงข้อมูลในลักษณะที่เป็นคำพูดจากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของผู้เล่าหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตของผู้เล่าหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้เล่าเกี่ยวข้องอยู่ด้วยหรือมีประสบการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมสมัย จึงเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า”

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมที่เน้นคนที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองและความหมายที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม ไม่ใช่เหตุการณ์เฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่ง แต่คือประสบการณ์สืบเนื่องของสังคมโดยมีคนเป็นตัวละครที่เคลื่อนไหว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับมนุษย์หลายด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ล้วนทำให้ประวัติศาสตร์ต้องข้ามพรมแดนแห่งความรู้เข้าสู่การศึกษาเชิงสหวิทยาการ⁹

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับสรรพสิ่งรอบตัวหรือบริบทชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งอาจทำให้เกิดโอกาสการมองเห็นพลังของสมบัติชุมชน (Common property) เดิมและอาจจะแสวงหาทางรื้อฟื้นกลับคืนมา หรืออาจจะมองเห็นช่องทางในการสร้างสมบัติชุมชนลักษณะใหม่ได้ เพื่อที่ใช้สมบัติชุมชนนั้นเป็นเครื่องมือในการปรับตัวต่อไปในอนาคต¹⁰ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวของความเคลื่อนไหวทางความคิด การแลกเปลี่ยนผสมผสานกันอยู่ตลอดเวลาในบริบทต่างๆ ซึ่งมีพลังต่อการผลักดันการเปลี่ยนแปลงให้เกิดศักยภาพของท้องถิ่นโดยวิธีสังเคราะห์แนวคิดต่างๆ ประมวลขึ้นมาเป็นแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษาท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม¹¹

นักวิชาการที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในยุคแรก อาทิ ศรีศักร วัลลิโภดม ธิดา สาระยา ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อานันท์ กาญจนพันธ์ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า เรื่องของท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับมวลชน ถ้ารู้จักอดีตของมวลชนก็สามารถรู้จักสังคมในขอบเขตที่กว้างได้ มวลชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้มองเห็นความเคลื่อนไหวของสังคมและเป็นพลังผลักดันประวัติศาสตร์คนในสังคมท้องถิ่นจึงเป็นพลังส่วนใหญ่ที่ผลักดันประวัติศาสตร์ให้เคลื่อนไหวอยู่ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทยโดยรวม

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนในท้องถิ่น โดยมองจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของคนภายในเป็นสำคัญ ในการรื้อฟื้นร่องรอยของอดีต แล้วนำมาอธิบายเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้รู้ประจำถิ่น (Local scholar) หรือปัญญาชน

⁸ ยงยุทธ ชูแว่น. ครึ่งศตวรรษแห่งการค้นหาและเส้นทางสู่อานาคตประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ว่าด้วยความเป็นมา สถานภาพ แนวคิด วิธีการศึกษาและบทบาทในสังคมปัจจุบัน. (กรุงเทพฯ: ซีโนพับลิชชิง.2521).น 314

⁹ ธิดา สาระยา.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.2539).น 15

¹⁰ อรรถจักร สัตยานุรักษ์.ยุววิจัยประวัติศาสตร์ : การคืนประวัติศาสตร์ให้ชุมชน. ในยุววิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).2552).น 4

¹¹ อานันท์ กาญจนพันธ์.ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์. 2538) น 11

ท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแปลงความหมายของอดีตและอธิบายให้เข้ากับเงื่อนไขทางภูมิปัญญาของสังคม

ประวัติศาสตร์ภายในเป็น “ประวัติศาสตร์สังคม” ที่กำหนดการเปลี่ยนแปลงจากชีวิตของคนในแต่ละรุ่น แต่ละกลุ่ม ที่เริ่มตั้งแต่การลำดับเครือญาติจากบรรพบุรุษถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์แบบนี้จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ทำให้เห็นอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตและเมื่อนำมาวิเคราะห์รวมกับการเปลี่ยนแปลงภายนอก โดยเฉพาะ จากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐ การทำความเข้าใจที่จะนำไปสู่การควบคุมและพัฒนาได้ ผลที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะเข้าไปช่วยสร้างพลังท้องถิ่น (Empowerment) ให้คนในท้องถิ่นมีสติปัญญา เชื่อมมั่น ศรัทธาในตัวเอง ท่ามกลางกระบวนการพัฒนาประเทศแบบรวมศูนย์¹²

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีส่วนช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาของประเทศในกระบวนการสังคมระบบการศึกษามี 2 แบบ คือ การเรียนรู้และการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Cultivation) และการอบรมทางสังคม (Socialization)¹³ ทิศทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ใหม่ ๆ อย่างน้อย 3 แนวทาง กล่าวคือ แนวทางแรก หันมาเน้นประวัติศาสตร์สังคม แนวทางที่ 2 เปลี่ยนมุมมองของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และแนวทางสุดท้าย หันมาให้ความสำคัญของประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แม้ว่าแนวทางทั้งสามจะแยกกันในระยะแรก แต่ในที่สุดก็หลอมรวมกันเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชัดเจนขึ้น

ประโยชน์ของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1) ความต่อเนื่องและเข้าใจสังคมคนในท้องถิ่น เข้าใจวัฒนธรรมพื้นฐานของชุมชน มองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการปะทะระหว่างวัฒนธรรมเดิมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นกับวัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นความเจริญทางเทคโนโลยี

2) สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ของประชาชนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองและชุมชน ความรู้ที่มีประโยชน์สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้มีความสมดุลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมที่ให้ความสำคัญของศูนย์กลางมากเกินไป

3) สร้างสมานฉันท์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มคนในท้องถิ่น ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ องค์ประกอบของตำนาน นิทาน เรื่องเล่า ลงรอยต่อกันสนิทไม่ว่าเรื่องราวจะมีที่มาต่างกันอย่างไรรจะนำไปสู่ผู้คนมีโอกาสปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม

รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 จึงมีมาตราที่ให้สิทธิและอำนาจแก่ชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและปกติสุข ส่วนรัฐเองก็ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่นมากขึ้น หันมายอมรับกระแสวัฒนธรรมท้องถิ่นและยึดปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดไว้ใน

¹² ศรีสักร วัลลิโกดม. *มื่ออุกคิด: ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาภายในและสำนึกของท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. 2551). น 63

¹³ ศรีสักร วัลลิโกดม *เรื่องเดิม*

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2550-2554) เป็นต้นมาจนถึงแผนที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

4) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมีแนวโน้มไปในลักษณะไม่มีทิศทาง อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาประเทศตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 ที่เน้นอุตสาหกรรมส่งออก ส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนาด้านวัตถุ ทำให้ค่านิยมสมัยใหม่หันมานิยมวัฒนธรรมแบบตะวันตก และตะวันออกที่ไหลบ่าเข้ามา ละเลยขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีดั้งเดิม ผลที่ตามมา คือ เกิดความขัดแย้งในสังคมที่ไม่เอื้อต่อการปรับตัวเองของสังคม (Social adjustment) ให้เข้ากันกับการเปลี่ยนแปลงภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่แพร่เข้ามาซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นโดยตรง ทั้งปัญหาการหลั่งไหลทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีมาแต่เดิม ทั้งปัญหาที่ดิน ทำกิน การว่างงาน หนี้สิน ปัญหาศีลธรรม อาชญากรรม การทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม กระแสโลกาภิวัตน์ การรวมศูนย์ของรัฐทุนนิยม จนเกิดเป็นวิกฤตวัฒนธรรม

5) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจำเป็นสำหรับชุมชนและการพัฒนาประเทศทำให้เกิดความลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์ เข้าใจรากเหง้าแห่งอดีต เห็นคุณค่าของวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน บนความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนเข้าใจความเป็นมาและเป็นไปของท้องถิ่นจากอดีตจนสามารถวางแผนการรองรับแรงปะทะทางวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต¹⁴

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวใหม่ มุ่งศึกษากิจกรรมหรือประสบการณ์ทุกๆ ด้านของสังคมใน “ท้องถิ่น” หนึ่ง ๆ โดยเน้นให้ความสำคัญไปที่ตัวประชาชนในฐานะผู้สร้างและเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของวิถีของประชาชนได้อย่างรอบด้านและลึกซึ้งที่จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้ทิศทางการพัฒนาทั้งจากภาครัฐและหน่วยงานเอกชนดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัดที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นต่อไป ในส่วนของประชาชนนั้น ความรู้เหล่านี้จะช่วยฟื้นฟูสำนึกประวัติศาสตร์ในชุมชนขึ้นมา

สำนึกประวัติศาสตร์จะทำให้ผู้คนรู้ว่าตนเองมีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต รู้จุดอ่อน จุดแข็ง ข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้คนในท้องถิ่นไม่ดูถูกตัวเองแต่กลับภาคภูมิใจในการต่อสู้ของบรรพบุรุษ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือสายสัมพันธ์ที่โยงใยให้คนในท้องถิ่นพร้อมที่จะปกป้องรักษาชุมชนตลอดจนทรัพยากรและภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา ซึ่งในกรอบของการศึกษาด้านวัฒนธรรมมีกรอบความคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางสังคม (Social capital) ถือกำเนิดในสังคมตะวันตก แนวโน้มของการเกิดขึ้นของทุนสังคมมีสาเหตุมาจากการที่สังคมได้สูญเสียสิ่งดีงามที่เคยมีมาในอดีตไป ได้แก่ ระบบค่านิยมที่เหมาะสม ความยึดมั่นในศาสนา ความเป็นปึกแผ่นของสังคม นอกจากนี้การสูญเสียในเรื่องจิตสำนึกที่ติดต่อส่วนรวมของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นเหตุให้สังคมขาดพลังร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมกันก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ต้องเรียกหาทุนสังคม

¹⁴ อานันท์ กาญจนพันธ์. เรื่องเดิม น 108

ทุนทางสังคม (Social capital) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคม บรรทัดฐาน ค่านิยม วิธีคิด ระบบความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ และช่วยเหลือเกื้อกูล สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คอยอุ้มชูสมาชิกในสังคม และสมาชิกในสังคมได้ผลิตซ้ำและเสริมสร้างสิ่งเหล่านั้นตลอดเวลาและมีผลให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างราบรื่น รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองให้สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาให้กับสมาชิกในสังคม

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ประกอบด้วยความหมายทั่วไปและความหมายเชิงสัมพันธ์

ทุนวัฒนธรรมในความหมายทั่วไปตามนักคิดทางสังคมวิทยา Pierre Bourdieu มองว่าทุนวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ที่เรียกว่า Habitus หรือจริตของบุคคลที่ฝังลึกอยู่ในบุคลิก ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตขึ้นมาในสังคม ผ่านกระบวนการขัดเกลาจากพ่อแม่ ครอบครัว สังคม โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยมีกลไกทางสังคมทำหน้าที่ผลิตซ้ำประสบการณ์ของบุคคลหล่อหลอมบุคลิกจนเกิดจริต¹⁵ ทุนวัฒนธรรมในความหมายเชิงสัมพันธ์แบ่งย่อยออกเป็น 2 ชนิด คือ

1) ทุนวัฒนธรรมที่ส่งเสริม “มูลค่า” ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมนี้จะเติบโตอย่างกล้าแข็งได้ก็ด้วยการเติบโตของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าและบริการนั้น ทุนวัฒนธรรมเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยมโลกซึ่งกำลังทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงขั้นที่จะพัฒนาไปสู่ทุนนิยมวัฒนธรรม

2) ทุนวัฒนธรรมที่ส่งเสริม “คุณค่า” ชีวิตสังคมและวัฒนธรรม การมองในมิติดังกล่าวต้องให้น้ำหนักกับคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าไม่ใช่เป็นเพียง “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเท่านั้น แต่วัฒนธรรมคือ “ทุน” ชนิดหนึ่ง

รูปแบบของทุนวัฒนธรรม จากแนวคิดของ Pierre Bourdieu รูปแบบของทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวใน 3 รูปแบบ

1) เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด ความเชื่อ จินตนาการ
2) เป็นสิ่งที่มีรูปลักษณ์และเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด หนังสือ เครื่องมือ สิ่งก่อสร้าง และสถานที่มรดกโลก ทุนที่ถูกทำให้อยู่ในรูปที่เป็นรูปธรรม

3) ความเป็นสถาบัน หมายถึง กติกา ความเชื่อ ความคิด การยอมรับที่หลายๆ คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับสถาบันต่างๆ หรือทุนที่ทำให้เป็นสถาบันอยู่ในรูปของการทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ถูกจัดแยกเพราะอ้างอิงคุณสมบัติเริ่มต้นของทุนวัฒนธรรมและถูกเข้าใจว่า คือ การรับประกันโดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรองและการสอบ

แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนกระแสหลัก เติบโตขึ้นมาอย่างชัดเจนใน 2 แนวทางคือจากการนำเสนอขึ้นโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Government Organizations หรือ NGOs) ซึ่งมีแนวคิดสำคัญที่ว่าวัฒนธรรมบางส่วนของชาวบ้านนั้นมีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไท การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านไทยให้ลึกซึ้งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องย้อนกลับไปศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไทนอกประเทศกลุ่มต่างๆ เพื่อประโยชน์ในเชิงเปรียบเทียบ¹⁶

¹⁵ Pierre Bourdieu อ้างถึงในดิเรก ปัทมสิริวัฒน์,(บรรณาธิการ). ทุนสังคมและทุนวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจและการจัดการยุคใหม่. (กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลิฟวิ่ง.2547).น 41

¹⁶ ยงยุทธ ชูแว่น, เรื่องเดิม น 168

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์คือ การนิยามตนเองหรือรู้สึกว่าเป็นใคร โดยการระบุว่าตัวเองมีลักษณะบางประการที่ทำให้เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของกลุ่มโดยเฉพาะและแตกต่างจากกลุ่มอื่น โดยอัตลักษณ์เป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างปัจเจกชนและโครงสร้าง กล่าวคือ ในด้านหนึ่ง อัตลักษณ์คือความเป็นปัจเจกที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์กับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าหน้าที่ที่ติดตัวมากับสถานภาพ อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้ “สัญลักษณ์” ด้วย ในอีกด้านหนึ่ง อัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับความ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลก จึงมีการแบ่งอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับคือ อัตลักษณ์บุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม¹⁷

การทำความเข้าใจอัตลักษณ์นั้นต้องยอมรับความหมายของอัตลักษณ์ในฐานะของ “กระบวนการ” แทนที่สิ่งที่เป็นคุณสมบัติเฉพาะและหยุดนิ่งตายตัว ซึ่งจะช่วยให้เราตระหนักถึงข้อจำกัดและอันตรายของขอบเขตการนิยามที่กั้นเราออกจากคนอื่น หากเราเปลี่ยนมาเน้นที่ความเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์อาจจะช่วยให้เราหลุดจากการมองเส้นกั้นขอบเขตของอัตลักษณ์และไม่มองว่าการรุกรานจากภายนอกหรือความแตกต่างเป็นภัยคุกคาม นอกจากนี้การมองอัตลักษณ์เป็นกระบวนการไม่ได้หมายความว่าเราจะสูญเสียลักษณะเฉพาะตัว การหยาบยืมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากหลากหลายแหล่งจำเป็นต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประกอบมันขึ้นมาใหม่ ในขณะที่เดียวกันต้องคำนึงว่า แม้อัตลักษณ์สามารถมีลักษณะเฉพาะตัวได้ ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นหนึ่งเดียว การเปิดโอกาสแก่ความแตกต่างหมายความว่าเราไม่ควรกลัวความหลากหลายหรือความขัดแย้งกันภายใน ขณะเดียวกันลักษณะเฉพาะของชุมชนหรืออัตลักษณ์ร่วมอันใหม่ก็ไม่จำเป็นต้องมาจากประวัติศาสตร์ร่วมที่ยาวนาน แต่อาจเกิดจากลักษณะการผสมผสานของความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่มีแบบฉบับเฉพาะก็ได้ ดังนั้นโดยสรุปความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์มีดังต่อไปนี้

- 1) อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการรับรู้ที่เราเป็นใคร คนอื่นเป็นใครและคนอื่นรับรู้เราเป็นอย่างไร
- 2) อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมรวมทั้งการหยาบยืมองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจากหลากหลายแหล่งที่จำเป็นต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประกอบมันขึ้นมาใหม่เพื่อใช้อ้างอิงในการแสดงตัวตนให้มีความหมายพิเศษ
- 3) อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเนื้อที่และสิทธิเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ
- 4) อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจกและอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มและอัตลักษณ์ยังคงเป็นปริมณฑลที่เชื่อมต่อระหว่างปัจเจกและโครงสร้าง
- 5) การยอมรับความหมายของอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็น “กระบวนการ” จะช่วยให้เราเข้าใจ อัตลักษณ์ได้หลากหลายมิติและรู้เท่าทันการปรับเปลี่ยนของอัตลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือมีบริบทที่มีความเฉพาะและการเปลี่ยนแปลง¹⁸

¹⁷ Kanthryn Woodward. *Identity and Difference*. (London : SAGE. 1997)

¹⁸ อภิญา เพื่อองฟูสกุล. *อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2546). น 135

งานการศึกษาของ Leach (1954) “Political System of Highland Burma” ที่ศึกษาประวัติศาสตร์และการบ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ชายขอบว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมในสองรูปแบบกล่าวคือ กลุ่มที่ทำการเกษตรแบบนาดำในหุบเขา การนับถือศาสนาพุทธและระบบการเมืองภายใต้อิทธิพลของฮินดูกับกลุ่มที่อยู่บนดอยทำไร่ ได้รับอิทธิพลจากจีนและปกครองแบบผู้ชายเป็นหัวหน้า Leach เชื่อว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และภาษาของสังคมดังกล่าวเกิดจากการปรับตัวทางนิเวศวิทยาและวัฒนธรรม

2.7 ทฤษฎีด้านมานุษยวิทยา

การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมอาจจะกล่าวได้อย่างกว้าง ๆ อยู่ 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสาธารณสุขโรค เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ทำให้ชุมชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น การแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมืองมีอยู่มากมาย ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการสื่อสาร มวลชนซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากและรวดเร็วต่อชุมชนที่จะทำให้ชาวชนบทได้รับข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ปัจจัยทางนิเวศวิทยา ซึ่งได้แก่สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดินและอื่นๆ หากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่ดีก็อาจจะพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลหรือสมาชิกแต่ละคนก็มีส่วนที่จะช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่าง ๆ การท่องเที่ยวก็อาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ง่ายกว่าบุคคลอื่น ๆ ตลอดจนความเป็นผู้นำของชุมชนที่มีความรู้ความสามารถอาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน¹⁹

2.7.1 ทฤษฎีมานุษยวิทยาวัฒนธรรม

วิถีชีวิตหรือชีวิตความเป็นอยู่ การล่าสัตว์ การเลี้ยงดู การรักษาพยาบาลและเรื่องอื่น ๆ วัฒนธรรมแสดงออกมาให้เห็นได้โดยแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ ที่กำหนดว่ามนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมต่อกันอย่างไรและหลักการสำคัญอีกที่นักมานุษยวิทยาจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ชาติได้คือ จะต้องทำความเข้าใจ “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ทางวัฒนธรรมรวมทั้งต้องเข้าใจพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม²⁰

¹⁹ สนิท สมัครการ. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม. (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.2525) น 42

²⁰ จามพิศ สัตย์สวณ.หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์.2543) น 2 - 7

2.7.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการขั้ตกร่วมกันของสมาชิกในสังคม วัฒนธรรมสามารถแพร่กระจายไปยังสังคมอื่นได้ โดยการติดต่อคบค้าสมาคม การไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน การค้า หรือจากการเผยแพร่ศาสนา มีนักวิชาการได้ความหมายและอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

การปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองนี้อาจเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการก็สามารถเกิดความขัดแย้งขึ้นได้

2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตน เป็นการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว

3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย

4) เกิดจากการเผยแพร่วัฒนธรรมโดยการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่าง ๆ

ความหลากหลายที่เกิดจากการแพร่วัฒนธรรมจะสังเกตได้จาก

1) สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Culture complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง และแพร่กระจายออกไป ขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้นจนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้าง ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมีหลายศูนย์กลาง และเมื่อต่างฝ่ายต่างขยายอิทธิพลก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงและยอมรับซึ่งกันและกัน เมื่อใดที่อิทธิพลการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมศูนย์กลางของวัฒนธรรมอ่อนแอหรือกว้างขวางมากไปได้ไม่เต็มที่ ก็จะมีคามเข้มข้นน้อยลง เช่นวัฒนธรรมหลวงกับวัฒนธรรมราษฎร์

2) เนื่องจากสังคมที่มีความหลากหลายทางคุณลักษณะและรูปแบบ วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดและมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้นๆ วัฒนธรรมแต่ละชุดมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของตน

3) เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural diffusion) และไปมีสัมพันธกับวัฒนธรรมข้างเคียงอยู่แล้ว (Cultural interaction) ย่อมมีการเรียนรู้และการรับรู้ซึ่งกันและกัน กระบวนการและการปฏิสัมพันธ์มีหลายลักษณะ ในกรณีที่วัฒนธรรมมีคุณลักษณะใกล้เคียงกันก็พอยอมรับซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าวัฒนธรรมทั้งสองชุดมีความขัดแย้งไม่สามารถปรับรับหรือยอมรับกัน และต่างฝ่ายต่างไม่ยอมให้ฝ่ายหนึ่งครอบงำ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนี้อาจมีผลทำให้เกิดกรณีพิพาทและก่อให้เกิดสงครามได้²¹

การยอมรับวัฒนธรรมจะเกิดการสัมพันธ์และพัฒนาการที่ไม่เท่ากันในสังคมด้วยปัจจัยสิ่งแวดล้อมและสมาชิกภายในสังคม ซึ่งจะมีทั้งสอดคล้องและความขัดแย้งส่วนเหล่านี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการปรับตัว การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม การบูรณาการทางวัฒนธรรมดังจะกล่าวต่อไปนี้

²¹ อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น.14 - 15

1) การปรับตัว (Adaptation) เป็นความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว โดยพิจารณาประเด็นดังต่อไปนี้

- การปรับตัวด้านองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรม รวมทั้งสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ฯลฯ

- องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่ร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

- การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมของตนเอง และทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อความคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ

- วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง

- การดำเนินชีวิตต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

- พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

- การถ่ายทอดวัฒนธรรมมีจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีมนุษย์เป็นตัวควบคุมปรากฏการณ์นี้²² สภาพแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรมที่ต่างกัน ในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของการพัฒนาการที่เหมือนกัน สภาพแวดล้อมคือตัวการกำหนดวัฒนธรรมที่มีรูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดีกว่าอีกแบบหนึ่ง ดนตรีเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่มีขึ้นและเป็นตัวชี้วัดในด้านความเสื่อมและความเจริญรวมทั้งความสงบของสังคม ดนตรีเป็นทางหนึ่งในการถูกเลือกเป็นผู้ใช้สังคมในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะด้านความบันเทิง ด้านพิธีกรรม หรือรวมทั้งอาจถูกปรับใช้ด้านการเมืองด้วยเช่นกัน บทบาทของดนตรีในวัฒนธรรมจึงมีผลสะท้อนต่อสังคม และเป็นภูมิปัญญาในการบอกเรื่องราวต่าง ๆ ของสังคมที่ปรากฏ²³

2) บูรณการทางวัฒนธรรม (Cultural integration) การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมนั้น เกิดจากการนำวัฒนธรรมเข้ามาบูรณการเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือ การยอมรับความหลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามมาครอบงำซึ่งกันและกัน ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดการบูรณการทางวัฒนธรรม²⁴ วัฒนธรรมแต่ละแห่งเป็นภาพรวมที่เฉพาะของส่วนต่าง ๆ ที่ผสมกลมกลืนกันที่ส่วนรวมทั้งหมดถูกหลอมหล่อโดยคติทางวัฒนธรรมที่เฉพาะของวัฒนธรรมนั้น ๆ ศาสนา ครอบครัว เศรษฐกิจ และสถาบันการเมืองการปกครอง ต่างเข้ากันได้ดี เพื่อกลายมาเป็นภาพรวมที่เฉพาะ²⁵

²² อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น 16 - 17

²³ ธนพร นุตสาระ, *มานุษยวิทยาดนตรี*, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2553) น 40

²⁴ อมรา พงษาพิชญ์, เรื่องเดิม น 19

²⁵ งานพิศ สัตย์สงวน เรื่องเดิม น 32

2.8 เอกสารและงานวิจัย

ชลธิรา สัตยาวัฒนา²⁶ ศึกษาวิจัยเรื่อง สิทธิชุมชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีฯ พบว่า สิทธิเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาด้วยการต่อสู้กับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สิทธิจึงเกิดขึ้นด้วยการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยการต่อสู้กับสถาบันและด้วยการต่อสู้เรียกร้องกับอำนาจรัฐ นอกจากนี้ยังพบว่า ทุกชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีจักรวาลทัศน์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมสืบทอดมายาวนาน จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นรากร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน ทุกชุมชนท้องถิ่นจึงใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรด้วยท่าทีที่เคารพและได้พยายามรักษาไว้ให้ยั่งยืนด้วยระบบภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน²⁷ ศึกษาวิจัย เรื่อง ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ : กรณีศึกษา ชุมชนมอญบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมการรำผีของชาวมอญวัดบางกระดี่ เขตบางขุนเทียน ในประเด็นความเชื่อการถ่ายทอดและกระบวนการแบบพิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ ชุมชนมอญบางกระดี่มีลักษณะความเชื่อ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับผีซึ่งผีที่ชาวมอญนับถือผีประจำหมู่บ้านและผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่คุ้มครองปกปักษ์รักษาดูแลคนในหมู่บ้านให้อยูรมเย็นเป็นสุข ผีประจำหมู่บ้านมอญบางกระดี่ คือ ศาลเจ้าพอบางกระดี่ ศาลเจ้าแม่หัวระหาญ และศาลเจ้าพ่อยายทง ซึ่งมีความสำคัญทางด้านจิตใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในหมู่บ้าน และผีบรรพบุรุษหรือปาโหนกเป็นผีที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยจะสืบทอดกันมาทางฝ่ายชาย ผีบรรพบุรุษมีหน้าที่คุ้มครองกันอันตราย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในการนับถือผีบรรพบุรุษนั้น ชาวมอญเชื่อว่ามีกรรมนับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอยู่ที่เมืองมอญและผีมอญที่ชาวมอญบางกระดี่ เคารพนับถือแบ่งแยกตามตระกูล ซึ่งแต่ละตระกูลจะมีการนับถือผีที่แตกต่างกัน ผีมอญของชาวมอญบางกระดี่ได้แก่ ผีเตา ผีงู ผีไก่อ ผีขาวเหนียว และผีมา ความเชื่อของชาวมอญบางกระดี่ที่มีต่อผีบรรพบุรุษนั้นชาวมอญเชื่อว่า ถ้าผู้ใดทำผิดกฎข้อห้าม ถ้าผู้ใด ผ่าฝืนจะทำให้เกิดเหตุเภทภัย กับเจ้าบ้านหรือคนในตระกูล เป็นต้นว่าเกิดการเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ ซึ่งต้องแก้ด้วยจิต พิธีกรรมการรำผีขึ้นถึงจะหาย

2) ความเชื่อเรื่องการเข้าทรงชาวมอญบางกระดี่มีความเชื่อถือในเรื่องการเข้าทรงเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการทำพิธีต่างๆ มักจะมีการเชิญทรงมาประทับร่างซึ่งในการเข้าทรงของชาวมอญบางกระดี่ แบ่งได้คือ การทรงผีประจำหมู่บ้านและการทรงผีบรรพบุรุษ ซึ่งประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย การทรงเจ้าพอบางกระดี่ การทรงเจ้าแม่หัวระหาญ และการทรงเจ้าพ่อยายทง และการทรงผีบรรพบุรุษ คือ การเข้าทรงปาโหนก ซึ่งจะเชิญประจำทุกปีเพื่อมากิน เครื่องเซ่นไหว้และพูดคุย ลูกหลานมีความเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างไร ปาโหนกก็จะปลดเป่าไฟพ่นไป ซึ่งผลที่ได้จากการนับถือผี คือ ผีบรรพบุรุษเป็นที่พึ่งทางใจและมีบทบาทในระดับเครือญาติที่เป็นตระกูลเดียวกัน โดยทำให้ไม่ลืมบรรพบุรุษ และเพื่อเป็นการต่อยอดความเคารพในผีบรรพบุรุษชาวมอญในแต่ละตระกูลจะมีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี ชาวมอญมีความนับถือผีมาก ดังนั้นในด้านกฎข้อห้ามที่ไม่พึงปฏิบัติ ชาวมอญจึงยึดถืออย่างเคร่งครัด ซึ่งจะเกรงกลัวต่อการทำผิดกฎหรือละเมิดกฎโดยผลการและการนับถือผีจะเป็นกุศโลบายที่สร้าง ความผูกพันกันทั้งในระบบเครือญาติ โดยการนับถือปาโหนก

²⁶ ชลธิรา สัตยาวัฒนา. สิทธิชุมชนท้องถิ่น ภาคใต้. (กรุงเทพฯ : นิติธรรม. 2546)

²⁷ พิมพ์เพ็ญแข วรรณปาน. การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่. ปริญญาโท. ค.ศ.ม (ศิลปศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2549). บทคัดย่อ

หรือผีบรรพบุรุษและในระบบชุมชนโดยการนับถือบรรพบุรุษ ผลที่ได้จะทำให้ชาวบ้านมอญ บางกระดี่ที่มีความสามัคคี ประองตองกัน จากการศึกษากระบวนการแบบพิธีกรรมการรำผีของ ชาวมอญ พบว่า มีการทำพิธีเหมือนแบบดั้งเดิมทำกันในระบบเครือญาติการรำผีจะเกิดจากคนใน ตระกูลทำผิดกฎ จึงจัดวิธีแก้ด้วยการรำผี การรำผีเปงานงานที่ต้องใช้ระยะเวลาในการเตรียมและมี ขั้นตอนในการทำพิธีกรรมการรำผีอย่างละเอียด ซึ่งพิธีกรรมการรำผีนี้ได้เป็นการรวมตัวของผู้ที่นับ ถือผีเดียวกัน หรือตระกูลเดียวกัน และในการประกอบพิธีกรรมจะต้องมีการรายรำพร้อมทั้งมีวง ปีพาทย์บรรเลงเพลงประกอบ ซึ่งพิธีกรรมการรำผีนี้เป็นความเชื่อของชาวมอญมาตั้งแต่โบราณกาล และเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวมอญ และพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ตาย และยังเป็นพิธีที่ชาวมอญเชื่อว่า เมื่อทำพิธีกรรมการรำผีแล้ว สิ่งที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นกับคนในตระกูล ก็จะไม่ตามความเชื่อของชาวมอญ ผลจากการศึกษาครั้งนี้เห็นว่า การถ่ายทอดพิธีกรรมการรำผี ของชาวมอญมี ลักษณะที่เป็น การสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและการได้รับการถ่ายทอดโดยไม่มีการรำ เรียนเป็นกิจลักษณะแต่เป็น การถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งการเรียนรู้นี้มี 3 รูปแบบ คือ การกำหนดจากการบอกเล่า การถ่ายทอดโดยการเห็นจากพิธีกรรมจริงและการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง ซึ่งความจำเป็นในการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เหตุเพราะว่า เพื่อสืบทอดเอกลักษณ์ที่ เป็นลักษณะเฉพาะที่ชาวมอญได้ยึดถือแนวปฏิบัติกันสืบต่อมา เพื่อไว้ให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติ ซึ่ง ลูกหลานจะได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวที่คอยสอนให้มีความเคารพและเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ การนับถือผีนี้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน การถ่ายทอดเป็นกระบวนการที่สังคมชาวมอญให้ ความสำคัญและเห็นควรให้มีการถ่ายทอดต่อไป ซึ่งสิ่งที่ถ่ายทอดกันต่อมามีความแปลกประหลาดของชาวมอญและยังยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้

สรุปรเกียรติ กุลเจริญ²⁸การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น:ศึกษารณณงานประเพณี สงกรานต์พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า 1. ประเพณี สงกรานต์พระประแดงดั้งเดิม มีความเป็นมาจากความเชื่อของชาวมอญ แต่ละประเพณีจะมีพื้นฐาน ความเชื่อและคุณค่าที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวพันให้ชาวมอญได้ยึดมั่นและบำรุง พระพุทธศาสนาตัญญูต่อบรรพชนและบุพพการีที่ล่วงลับและแสดงความเคารพต่อบุพพการีที่ตน เคารพนับถือที่ยังมีชีวิตอยู่รวมทั้งสร้างความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดจนความสนุกสนาน และรื่นเริง หลังจากที่ต้องตรากตรำทำงานหนักมาตลอดทั้งปีประกอบด้วยประเพณีสำคัญ 9 ประเพณี ได้แก่ 1. ทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม 2. ส่งข้าวสงกรานต์ 3. กวนกาดะแม 4. เล่น สะบ้า 5. คำ ต้นโพธิ์ 6. ปล่อยปลา ปล่อยนก 7. แห่หงส์ธงตะขาบ 8. สรงน้ำ พระพุทธรูป-รดน้ำ ขอพรใหญ่ และ 9. ทะแยมอญ

2. ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญ พระประแดงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเป็นผล มาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงและการขาดความรู้ของผู้จัดงานประเพณี สงกรานต์ตลอดจนนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล ประเพณีของมอญหลายอย่างได้ เริ่มสูญหายไป เช่น การส่งข้าวสงกรานต์ การค้าต้นโพธิ์และการแสดงทะแยมอญ ที่ยังคงอยู่เป็น เพียงการแสดงสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้รับชมเท่านั้น นอกจากนี้ประเพณีสงกรานต์พระประแดงได้มีการประดิษฐ์ประเพณีอื่นขึ้นมาใหม่ได้แก่แห่หงส์ธงตะขาบ แห่นางสงกรานต์ประกวดนางสงกรานต์

²⁸ สรุปรเกียรติ กุลเจริญ. การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น:ศึกษารณณงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ปรัชญาดุขุภัณชิต คณมนุชยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา. 2559) บทคัดย่อ

และหนุ่มลอยชาย จัดขบวนแห่ธูปพามาชาติ รวมทั้งการละเล่นอื่น ๆ 3. ในอนาคต องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนต้องร่วมกันเป็นแกนหลักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูรวมทั้งให้ความรู้แก่ทุกฝ่าย และต้องประชาสัมพันธ์ถึงสาระที่คือ ปรัชญาและความเชื่อของชาวมอญ ประเพณีสงกรานต์พระประแดงจึงจะดำรงอยู่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์

งามนิจ กุลกัน²⁹ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตโดยอาศัยการจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพ และการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆเป็นประจำทุกปี ได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังไม่มีความเห็นที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และวัยรุ่นยังไม่ให้ความสนใจ ทำให้ประชาชนไม่มีการรวมกลุ่มเนื่องจากขาดผู้นำ มีเพียงช่องทางในการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต วิทยุกระจายเสียง ป้ายประกาศ หนังสือ จดหมาย ใบปลิว แต่ยังไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่องและไม่น่าสนใจ อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ประการสุดท้ายขาดความรู้เรื่องการบริหารงบประมาณ ดังนั้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ดี

กนกพร จิตรมานะโรจน์³⁰ศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีแซนโถงนางตา พบว่า ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการสื่อสารในการจัดประเพณีแซนโถงนางตาแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ

1. การสื่อสารช่วงเตรียมงานประเพณี เป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทาง และแบบทางเดียว โดยใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ทิศทางการไหลของข่าวสารแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง ทิศทางการไหลของสารตามแนวระนาบและทิศทางการไหลของสารจากกลางขึ้นบน
2. การสื่อสารช่วงการจัดงานประเพณี เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทางและแบบทางเดียว โดยใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา ทิศทางการไหลของข่าวสารแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่างและทิศทางการไหลของสารตามแนวระนาบ
3. การสื่อสารช่วงหลังการจัดงานประเพณีเป็นการสื่อสารแบบเป็นทางการ มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบสองทาง โดยใช้ทั้งวัจนภาษาและ อวัจนภาษา มีทิศทางการไหลของข่าวสารจากกลางขึ้นบน

นอกจากนั้นยังพบว่า แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น อาจจะช่วยสังคมและเทคโนโลยี แต่ประชาชนชาวไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์ก็ยังปฏิบัติตามประเพณีแซนโถงนางตาประจำปี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมิได้ส่งผลเพียงเชิงลบเท่านั้น เพราะการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อาทิเทคโนโลยี

²⁹ งามนิจ กุลกัน.การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี วิทยาลัยการปกครองส่วนท้องถิ่น (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.ม.ป.ป) บทคัดย่อ

³⁰ กนกพร จิตรมานะโรจน์ .การสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีแซนโถงนางตา. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.2553) บทคัดย่อ

ทันสมัยก็ทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว ในการส่งข่าวสารชักชวนกันมาร่วมงานประเพณีแซนโฌนตาและยังพบว่า ประชาชนที่เข้ามาร่วมงานมีการรับรู้ต่อประเพณีแซนโฌนตา ได้แก่ ประเพณีแซนโฌนตาแสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว การแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิตา ความสามัคคีกลมเกลียวในสังคม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายเขมร การปลูกฝังการให้และการเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความสัมพันธ์อันดี งานของสมาชิกในครอบครัวอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด และการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ตลอดจนทำให้ญาติพี่น้องได้พบปะกัน

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ³¹ ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย ผลการวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่ชาวบ้านศาลาแดงเหนือให้ความตระหนักในการอนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นศาสนสถาน ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ชาวบ้านศาลาแดงเหนือให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา เช่น การสวดมนต์ตอนบ่าย 3 โมง โดยอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเพื่อความสะดวกในการเข้าร่วมของคนในหมู่บ้านแต่ยังคงปฏิบัติอยู่เรื่อย เรื่องภาษามอญยังคงมีการอนุรักษ์อยู่แต่มีเฉพาะกลุ่มวัยผู้สูงอายุที่สามารถฟัง พูด อ่านเขียนได้ครบถ้วน ส่วนในกลุ่มอื่น ๆ สามารถพูดและฟังได้เท่านั้นโดยความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงให้ทั้งสองอยู่คู่กันไป อย่างไรก็ตามความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมนั้น มีผลมาจากช่วงอายุซึ่งอาจแบ่งได้เป็นกลุ่มคนรุ่นเก่า และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะให้คุณค่ามรดกวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบถึงกระบวนการการมีส่วนร่วมของชาวบ้านศาลาแดงเหนือว่า อยู่ในระดับที่ผู้ออกแบบชุมชนออกแบบร่วมกันในทุกขั้นตอนการออกแบบตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ โดยเน้นไปทางชุมชนเป็นหลักในการตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติ โดยผู้ออกแบบทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการทำกิจกรรมให้ราบรื่นเท่านั้น

³¹ พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ.การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย.สถาบันพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน บัณฑิตวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. 2557) บทคัดย่อ